

EEN PAKHUIS VOOR MENSEN

Tineke Groot

De Rietlanden ligt in het hart van het Amsterdamse Oostelijk Havengebied en vormt de schakel tussen de Oostelijke eilanden en het stadscentrum. Toen dit gebied werd getransformeerd tot nieuw woon-werkgebied, stonden er nog enkele gebouwen uit de periode waarin de haven volop in bedrijf was. Deze werden ingezet om het nieuwe gebied identiteit te geven. Het opvallendste nog resterende gebouw was het Lloyd Hotel, van architect Evert Breman (1859-1926). Een streng, robuust gebouw in een samenspel van stijlen. Misschien geen 'hoogstaande architectuur', maar wel kenmerkend voor een bepaalde periode in het begin van de twintigste eeuw.

Oude Lloyd Hotel, Amsterdam. Noord- en oostgevel

West- en zuidgevel

Het Lloyd Hotel opende in 1921 zijn deuren als landverhuizershotel voor arme tussendekspassagiers van de Koninklijke Hollandsche Lloyd. Toen deze firma in 1936 failliet ging, kwam het Lloyd Hotel in handen van de gemeente, die het eerst voor het onderbrengen van Joodse vluchtelingen gebruikte en vanaf 1941 als gevangenis. In 1965 werd het een van de zwaarst bewaakte jeugdgevangenissen van Nederland. Door de geïsoleerde ligging tussen het water en de sporen was ontsnappen een hachelijke onderneming. Tussen 1990 en 2003 was het een kunstenaarskolonie. De kunstenaars braken de wanden weg om licht terug het gebouw binnen te brengen. In al die tijd was de staat van het Lloyd hotel behoorlijk achteruitgegaan en er bleef een lugubere sfeer hangen.

Inmiddels is het Lloyd Hotel getransformeerd tot een bekend 'design hotel' dat kunstminnende toeristen van heinde en ver aantrekt. In totaal zijn er 117 zeer uiteenlopende hotelkamers gerealiseerd door vooraanstaande Nederlandse ontwerpers. Van eenvoudige kamers met vernuftige ophangsystemen voor kleding en verlichting ontworpen door Christoph Seyferth tot de beroemde muziekkamers van Atelier Van Lieshout waar een achtpersoonsbed een complete rockband kan ontvangen. De kamerprijzen variëren, afhankelijk van de grootte van de kamer, van backpackers (1 ster voor €95) tot luxe (5 sterren voor € 450). Door deze gemêleerde doelgroep is het hotel ook een sociaal experiment. Wie dat wil kan voor een kop koffie, een lunch of een stevige maaltijd in het restaurant op de begane grond terecht.

Van landverhuizershotel tot designparadijs. Een sprookje? Of toch niet? Wat waren de redenen om het Lloyd Hotel te behouden? Gezien de aard en de geschiedenis van het gebouw lag het meer voor de hand het te slopen. Als het voor de architectuur is bewaard, waarom dan de buitenkant zo rigoreus in tact laten, terwijl de binnenkant vogelvrij werd verklaard? Welke identiteit wilde de gemeente met dit gebouw aan het gebied geven? Of ging het om de plek die het gebouw in de omgeving inneemt, de leegte die het

zou achterlaten als het verdween? Waarom werd voor dit op zichzelf besloten gebouw een hotelfunctie gekozen en hoe verhoudt de nieuwe functie zich tot het gebouw?

Om met de hotelfunctie te beginnen: het banale argument waarmee de keuze voor deze nieuwe functie werd toegelicht, geeft blijk van een zekere naïviteit. In 1994 berichtte mr. J.C.J. Bos, projectmanager van het Oostelijk Havengebied, aan de wethouder Stadsvernieuwing: 'Dat bij het horen van de naam "Lloyd Hotel" het idee van hotelfunctie weer bij ons opkwam is niet verwonderlijk. Het is een charmante functie als we het uitzicht op het water weten te behouden. Het gebouw geeft door zijn uitstraling iets extra's ter compensatie van de afstand tot de binnenstad.'⁽¹⁾ Het citaat geeft twee aanknopingspunten: de nieuwe functie is gebaseerd op het woord 'hotel' in de naam en de 'uitstraling' van het gebouw moet wel bijzonder positief zijn.

Echter, het argument dat het Lloyd Hotel ooit een hotel is geweest, klopt niet. De naam is misleidend. Het was vooral een uiterst functioneel opgezet 'machine'gebouw, bedoeld om het risico tijdens de vaart voor de rederij in te perken door de emigranten vrij van ziekten op de boot te krijgen. Een machtsinstrument in de traditie van de 'machine à guérir' van Foucault. Het ging niet om de belangen van de gasten, maar om die van de rederij. Dat blijkt ook uit de architectuur. De imponerende gevel straalt onverbiddelijkheid uit, de indeling is functioneel: een overzichtelijke plattegrond in de vorm van een H, dubbele etages voor zalen, enkele voor administratie/kantoren. Alles netjes ingedeeld en geordend volgens de regels van de hygiëne. Met gescheiden ruimten voor vuil en schoon goed, mannen en vrouwen, alleenstaanden en families, zieken en gezonden, joden en niet-joden. Zelfs aan kraamkamers was gedacht, zodat vrouwen konden bevallen voor ze met de boot naar Zuid Amerika mochten vertrekken. De gasten waren arme landverhuizers - vaak joden uit Oost Europa. Ze werden per trein vanaf het Centraal Station opgehaald en naar het naastgelegen ontsmettingsgebouw gebracht om door personeel in witte uniformen te worden ontluisd en ontsmet. Daarna werden ze via een ondergrondse verbinding naar het Lloyd Hotel gebracht. Officieel was het geen gevangenis, de gasten mochten naar buiten, maar dankzij de geïsoleerde ligging konden ze nooit ver weg. Een hotel met de gastvrijheid van een asielzoekerscentrum. Een pakhuis voor mensen. Er waren dan ook weinig aanpassingen voor nodig om er een gevangenis - eveneens een 'machine'gebouw - van te maken: tralies en wanden voor cellen.

Nieuw-gearriveerden worden ontluisd en ontsmet

Mannenslaapzaal

Ondanks die beladen geschiedenis is sloop van het Lloyd Hotel nooit aan de orde geweest. Al vanaf 1989 was de gemeente op zoek naar een zinvolle nieuwe bestemming voor het gebouw tot ze in 1997 besloot dat het een hotel moest worden. Er werd een prijsvraag uitgeschreven voor een twee- of driesterrenhotel met een publieke functie op de begane grond. Of, zoals de prospectus het verwoordt: 'Het Lloyd Hotel moet het kloppend hart van dit gebied worden, Dat kan door er weer een hotel van te maken'.(2)

Winnaar werd het Hotel de Ville-plan van Suzanne Oxenaar en Otto Nan samen met architectenbureau MVRDV: 'een bijzonder hotel - met veel verschillen in de vormgeving van de kamers - dat goed blijkt te passen bij het gebouw en het gebied. De laagdrempelige publieksfuncties zullen een grote aantrekkingskracht hebben op de buurt'. Aldus het oordeel van het projectmanagementbureau Oostelijk Havengebied.(3) Het winnende plan stelt voor het bestaande monumentale pand te transformeren tot een cultureel hotel, dat tevens een ontmoetingsplek wordt voor de buurtbewoners. De grootste uitdaging was om het gebouw de uitnodigende en vriendelijke uitstraling te geven die zou passen bij de nieuwe functie. Dit werd des te moeilijker omdat het Lloyd Hotel inmiddels een rijksmonument was geworden en er niets aan de gevel mocht worden veranderd. Het dubbele glas in de ramen moest worden vervangen door glas met isolatiefolie. Voorstellen van MVRDV om de gevel een opener karakter te geven, werden afgewezen. MVRDV beperkte zich daarom tot de binnenkant, veranderde de lay-out, breidde het vloeroppervlak uit door de entresols door te trekken en brak de vloeren open om licht het gebouw in te brengen. Zo onstond een lobby over de hele hoogte van het gebouw, die alle verdiepingen verbindt met het restaurant en de Culturele Ambassade. Ook is er een bibliotheek, een evenementenruimte en een tentoonstellingszaal. Verder is de hoofdstructuur zoveel mogelijk gehandhaafd. De oorspronkelijke kantoortjes aan de voorkant zijn behouden en alle toegevoegde vloeren kunnen zonodig weer worden verwijderd.

Vernieuwde Lloyd. Entree

Noord- en westgevel

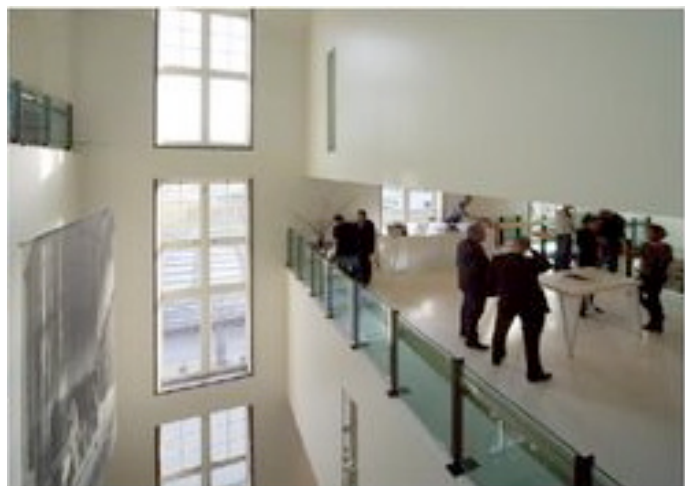
Het lastigst bleek om het afstandelijke, rigide gebouw te transformeren tot een open en gastvrij hotel zonder iets aan de gevel te veranderen. Voormalige bewoners van het Lloyd Hotel typeerden het als luguber, claustrofobisch, vijandig. Nu waren dat gevangenen of anti-kraak kunstenaars, maar recente opmerkingen van hotelgasten als "The hotel from the outside looks like a mental hospital" en "Unfortunately, the prison atmosphere is still maintained in the quality of both the rooms and the staff" bevestigen dat het Spartaanse karakter van het gebouw dwars door het design heen nog tastbaar aanwezig is.(4) Nathalie de Vries, van MVRDV, vond het gebouw de eerste keer dat ze er kwam 'angstaanjagend' en vroeg zich

af of ze die beklemmende atmosfeer er ooit uit zouden krijgen. Ook Suzanne Oxenaar zei: 'als het niet ooit een hotel was geweest, was ik er nooit aan begonnen'.

Binnen is vooral de vide tot aan het dak spectaculair licht en ruimtelijk. Jammer dat de status van rijksmonument ingrepen in de gevel onmogelijk maakte. De gehandhaafde interne hoofdstructuur blijkt te rigide voor de functie van hotel met restaurant en belemmert de buurtfunctie. Als gevangeniscel voldeden de bestaande kantoorruimtes misschien prima, maar voor hotelkamers zijn ze te klein om nog comfortabel te zijn. Interessanter zijn de kamers op de nieuwe vloeren door hun originele vormgeving en atypische inrichting (zoek de badkamer). De ingang ontmoedigt spontaan binnenlopen. Pas voorbij een van de twee smalle doorgangen langs de receptie kun je een blik in het restaurant werpen. Van buiten oogt het niet gastvrij en naar binnen gaan voelt evenmin vrijblijvend. Dat kunnen ook de activiteiten van de Culturele Ambassade niet verhelpen. Deze trekken een specifieke doelgroep aan via aankondigingen in de krant of op internet en zijn niet direct gericht op de buurt.

Restaurant met vide

Als het Lloyd Hotel voor de architectuur bewaard is gebleven, dan is de hotelfunctie ongelukkig gekozen omdat die het meest tot zijn recht komt in de ontkenning van het gebouw. Voor een centrale buurtfunctie ontbeert het gebouw de benodigde openheid en als rijksmonument krijgt het niet de mogelijkheid zich aan te passen. De afstandelijke en gesloten architectuur paste bij de oorspronkelijke functie als emigrantenverblijfplaats en de aanvankelijk geïsoleerde ligging. Door de centrale positie die het Lloyd Hotel is overkomen heeft de architectuur echter zijn binding met de context verloren en is de karakteristieke uitstraling verdwenen. Het is dan ook de vraag of binnen deze nieuwe stedelijke context de gevel zo strikt moest worden gehandhaafd, temeer daar wel in de plattegronden mocht worden ingegrepen. Deze twee zijn onlosmakelijk deel van dezelfde architectuur van het machinegebouw. Nu vormen de binnen- en buitenkant een vervreemdend contrast. Voor een hotel met buurtfunctie waren verregaande aanpassingen aan het gebouw nodig geweest, of zelfs sloop en nieuwbouw. Daarentegen, uitgaande van het gebouw en zijn geschiedenis had de keuze rigoureus moeten zijn tussen sloop óf behoud van het hele gebouw, waarbij zowel de gevel als het interieur weer in oude staat zouden worden hersteld. Gevel en interieur vormen in dit gebouw een onlosmakelijke eenheid, met evenveel

in dit gebouw een onlosmakelijke eenheid, met evenveel monumentale waarde. Het had dan, bijvoorbeeld als dependance van het Scheepvaartmuseum, kunnen getuigen van een minder glorieus stuk scheepvaartgeschiedenis.

Klassieke muziekkamer Atelier Van Lieshout

Kamer met wandsysteem van Christoph Seyferth

Bronnen

- *Amsterdam terug aan het IJ. Wonen en werken op de IJ-oeveren*. Plan Amsterdam, 2008 (3)
- Interview met Suzanne Oxenaar 12 oktober 2009
- Interview met Nathalie de Vries 13 oktober 2009
- Annette Lubbers, *Lloyd Hotel*. Amsterdam, 2004. (LH)
- *Oostelijk Havengebied Amsterdam: stedenbouw en architectuur*. Rotterdam, NAI Uitgevers, 2003

1 Notitie voor de wethouder Stadsvernieuwing/Grondzaken van mr. J.C.J. Bos, projectmanager van het Oostelijk Havengebied, 5 augustus 1994. Uit het archief van het Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam, afdeling tijdelijk beheer. (LH p. 184)

2 *Het Lloyd gebouw: opnieuw een hotel: de gemeente Amsterdam zoekt een projectontwikkelaar*. Prospectus over randvoorwaarden en plannen, uitgave Gemeente Amsterdam, 1997 (LH p. 184)

3 Notitie voor wethouder D. Stadig van het projectmanagementbureau Oostelijk Havengebied, 10 februari 1998, archief Projectmanagementbureau Oostelijk Havengebied, stadsdeel Zeeburg (LH p. 185-6)

4 Tripadvisor:

http://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g188590-d503506-Reviews-Lloyd_Hotel-Amsterdam_Noord_Holland.html